

KADINLARIN ADALETE ERİŞİMİ: HUKUK UYGULAYICILARI İÇİN REHBER

Bu proje Avrupa Birliği ve
Avrupa Konseyi tarafından
finanse edilmektedir

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Bu proje Avrupa Konseyi
tarafından yürütülmektedir

KADINLARIN ADALETE ERİŞİMİ: HUKUK UYGULAYICILARI İÇİN REHBER

Dr Shazia Choudhry,
Hukuk Profesörü, Queen Mary University of London

Ekim 2018

İngilizce Basım:

Women's Access to Justice: A Guide for Legal Practitioners

Bu çeviri Avrupa Birliği ile Avrupa Konseyi Ortak Projesinin fonları kullanılarak hazırlanmıştır. Burada ifade edilen görüşler hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Metnin bütünlüğünün korunması, yapılan alıntının bağlam dışı kullanılmaması, eksik bilgi verilmemesi veya metnin niteliği, kapsamı veya bağlamı açısından okuyucunun yanlış yönlendirilmemesi kaydıyla ve ticari amaca yönelik olarak kullanılmaması şartıyla (500 kelimeye kadar) alıntı yapılabilir. Kaynak metin "© Avrupa Konseyi, 2022" ibaresi ile birlikte mutlaka belirtilmelidir. Belgenin tamamının ya da belirli kısımlarının çoğaltılması/çevirisi ile ilgili diğer her türlü talep için Avrupa Konseyi İletişim Müdürlüğü ile irtibata geçilmelidir (F-67075 Strasbourg Cedex veya publishing@coe.int).

Bu belge ile ilgili diğer yazışmalar için Demokrasi Genel Müdürlüğü; Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bölümü ile irtibata geçilmelidir.

Gender Equality Division
Agora Building, Avenue de l'Europe
F-67075 Strasbourg Cedex, France
Tel: +33 (0)3 88 41 20 00
E-posta: gender.equality@coe.int

© Avrupa Konseyi, Nisan 2022. Tüm hakları saklıdır. Lisans sahibi belirli koşullar altında Avrupa Birliği'dir.

Kapak tasarımı: ©Avrupa Konseyi,
Belgeler ve Yayınlar Yapım Bölümü (SPDP)

Sayfa Düzeni: ©Avrupa Konseyi, Belgeler
ve Yayınlar Yapım Bölümü (SPDP),
FRAME A.Ş.

Kapak fotoğrafı: Shutterstock

İÇİNDEKİLER

1-GENEL İLKELER: KADINA YÖNELİK ŞİDDET BAĞLAMINDA “ADALETE ERİŞİM” NEANLAMAGELMEKTEDİR?.....	5
<i>Hukuki/Kurumsal Düzey.....</i>	<i>5</i>
<i>Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Düzeyler.....</i>	<i>6</i>
2-HUKUKİ ÇERÇEVE.....	7
3-ADALETE ERİŞİME VE KADINA YÖNELİK ŞİDDETE İLİŞKİN AİHM İÇTİHADİ.....	9
<i>Bireylere Karşı KYŞ Konusunda Sorumluluğun Tanınması.....</i>	<i>9</i>
<i>Pozitif Yükümlülükler Doktrininin Geliştirilmesi.....</i>	<i>9</i>
<i>Özen Yükümlülüğü.....</i>	<i>9</i>
<i>Hukuk Yollarına Erişim.....</i>	<i>10</i>
<i>Etkin ve Eksiksiz Soruşturma.....</i>	<i>10</i>
<i>Başvurucunun Kişisel Bütünlüğüne Saygı.....</i>	<i>11</i>
<i>Ayrımcılık Yapmama İlkesi.....</i>	<i>11</i>
4-İSTANBUL SÖZLEŞMESİ VE ADALETE ERİŞİM.....	13
5-ŞİDDETE MARUZ KALAN KADINLARIN ADALETE ERİŞİMİNİN SAĞLANMASI KONUSUNDA UYGULAYICILARA YÖNELİK REHBER.....	15
<i>Dava Ehliyeti.....</i>	<i>15</i>
<i>Usule İlişkin Öncelikli Meseleler ve Soruşturma.....</i>	<i>16</i>
<i>Delillere İlişkin Meseleler.....</i>	<i>18</i>
<i>Dava Teorisi ve Hukuki Yöntem.....</i>	<i>20</i>
<i>Başvuru Yolları.....</i>	<i>21</i>
<i>Cezanın Belirlenmesi.....</i>	<i>22</i>
<i>Risk değerlendirilmesi.....</i>	<i>23</i>
<i>Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Vaka Yönetimi ve Mahkeme Salonu Yönetimi.....</i>	<i>24</i>
<i>Güvenlik endişeleri ve risk yönetimi.....</i>	<i>24</i>
<i>Görüşmelerin planlanması ve mahkeme düzeni.....</i>	<i>26</i>
<i>Şiddete maruz kalan kadınları hakları ve destek hizmetleri konusunda bilgilendirmek.....</i>	<i>26</i>
<i>Tanıklar ve Davacılar ile Etkileşim.....</i>	<i>27</i>
<i>Şiddete maruz kalan kadınlar.....</i>	<i>27</i>
<i>Şiddet tanığı çocuklar.....</i>	<i>27</i>
<i>Kadınlar ve çoklu ayrımcılık.....</i>	<i>28</i>
<i>Hukuki süreçlerde toplumsal cinsiyet yanlılığı.....</i>	<i>28</i>
<i>Uzmanların Rolü ve Amici Curiae.....</i>	<i>29</i>
<i>Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (AUÇ).....</i>	<i>30</i>
KAYNAKÇA.....	31

1 Genel İlkeler: Kadına Yönelik Şiddet Bağlamında “Adalete Erişim” Ne Anlama Gelmektedir?

Adalete etkili erişim evrensel insan hakları koruma sistemi içerisinde ele alınan sayısız belgede güvence altına alınmış temel bir haktır. Kadınlara yönelik ayrımcılık yapmama yükümlülüğü ve kadın ve erkek arasında de facto (fili/maddi) eşitliğin sağlanması bu hakların önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Birleşmiş Milletler Komitesi, toplumsal cinsiyete cevap veren bir adalet sistemi için anahtar nitelikli kabul edilen birbiriyle bağlantılı altı adalete erişim bileşeni ortaya koymuştur¹. Bunlar: hukuki olarak tanıma (dava edilebilirlik); elverişlilik; erişilebilirlik; iyi nitelikler; hesap verebilirlik ve şiddete maruz kalan kadınlar için hukuki çözüm yollarının öngörülmesidir.

Kadına yönelik şiddet (KYŞ) bağlamında adalete erişim, aşağıdakiler de dahil olmak üzere devletlerin bir dizi tedbiri kabul etmesi anlamına gelmektedir:

- Kadına yönelik şiddet eylemlerinin açıkça suç olarak tanımlanmasını sağlamak amacıyla iç hukukun değiştirilmesi;
- Soruşturmalar ve kovuşturmalar için uygun prosedürlerin yürütülmesi;
- Etkili hukuk ve hukuki çözüm yollarının öngörülmesi.

Kadınlar, hukuk sisteminin içinde ve dışında, adalete erişimlerinin etkili bir şekilde sağlanması² amacıyla aşılması gereken ve aşağıdaki iki kategori çerçevesinde ele alınabilecek adalete erişimle ilgili bir dizi engelle karşılaşmaktadır:

Hukuki/Kurumsal Düzey

- Ayrımcı veya duyarsız hukuki çerçeveler, örneğin: açıkça ayrımcı hukuki düzenlemeler; kadınların sosyal konumlarını dikkate almayan toplumsal cinsiyet körlüğü ve kadınları orantısız bir biçimde etkileyen sorunlarla ilgili mevzuat boşlukları.

¹Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması BM Komitesinin 23 Temmuz 2015 tarihli ve 33 sayılı Genel Tavsiye Kararı, CEDAW/C/GC/33.

²Bkz. Avrupa Konseyi 2014-2017 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi, Stratejik Hedef 3: Kadınların Adalete Eşit Erişiminin Sağlanması.

- Kadınlara yönelik ayırım gözeten yasaların problemlı yorumu ve uygulaması.
- Hukuk sistemi içerisinde toplumsal cinsiyete duyarlı prosedürlerin eksikliği gibi etkisiz veya problemlı hukuki prosedürler.
- (Yolsuzluk da dahil olmak üzere) zayıf hesap verebilirlik mekanizmaları.
- Hukuk profesyonelleri arasında kadınların yetersiz temsili.
- Adli yetkililerinin toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargıları ve toplumsal cinsiyet önyargısı

Sosyoekonomik ve Kültürel Düzeyler

- Kişinin yasal haklarına ve hukuki usullere veya adli yardıma nasıl erişeceğine ilişkin eğitim düzeyleri, bilgiye erişim vb. alanlardaki toplumsal cinsiyet farklılıklarından doğabilecek farkındalık eksikliği.
- Hukuki temsil, yargılama giderleri, vergiler, mahkemeye ulaşım, çocuk bakımı vb. masraflarını karşılayacak imkanlar da dahil olmak üzere mali olanaklardan yoksunluk.
- Ev içerisinde görevlerin eşitsiz dağılımı.
- Toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılar ve kültürel davranışlar.

2 Hukuki Çerçeve

Eşitlik, uluslararası hukukun temel değeridir ve insan haklarına ilişkin tüm önemli sözleşmeler, cinsiyete veya toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık yasağını gerek belge içerisinde sıralanan haklardan yararlanma çerçevesinde gerek bağımsız norm olarak düzenlemektedir. Kadınların adalete eşit erişiminin sağlanması Avrupa Konseyinin 2018-2023 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi'nin de altı öncelikli alanından biridir. Kadınların adalete eşit erişimine ilişkin toplumsal cinsiyet eşitliği standartları, bir dizi standartta ve Avrupa Konseyinin dört büyük sözleşmesinde ele alınmıştır:

1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve AİHS'ne Ek 12 No.lu Protokol Her ne kadar AİHS, toplumsal cinsiyet ayrımı gözetmeyen bir belge ise de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kadına yönelik şiddet de dahil olmak üzere (bkz. bölüm C) kadın haklarına ilişkin içtihat oluşturmuş, öte yandan kadının adalete eşit erişimine dair pek çok önemli ilke tesis etmiştir. Protokol, Sözleşme'nin 14. maddesindeki kısıtlamaları ortadan kaldırarak örneğin cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya diğer statüler temelinde genel bir ayrımcılık yasağı öngörmektedir.
2. Avrupa Sosyal Şartı (ASS) AİHS'in ekonomik ve sosyal haklar alanındaki karşılığıdır. 1996 yılında gözden geçirilen Şart, barınma, sağlık, eğitim, istihdam, hukuki ve sosyal koruma ve cinsiyete dayalı olmak üzere her türlü ayrımcılığa karşı kişilerin serbest dolaşım haklarını güvence altına almaktadır. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi (ASHK) üye devletlerin Şart'a ne ölçüde uyduklarını, raporlama sistemi ve toplu şikayet prosedürü aracılığıyla denetlemektedir.
3. İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi, cinsel sömürü, emek sömürsü ve diğer sömürü amaçlarına yönelik olarak kadınların, erkeklerin ve çocukların ticaretinin önlenmesi ve bunlarla mücadele edilmesi ve aynı zamanda bu suçlara maruz kalanların korunması ve insan tacirlerinin yargılanması konularını içeren geniş bir kapsama sahiptir. Sözleşme, ayrımcılık yasağı hükmü içermektedir ve taraf devletlere, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etme ve Sözleşme'nin uygulanması amacıyla kabul edilecek tedbirlerin geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesinde toplumsal cinsiyet ana akımlaştırılmasına başvurma yükümlülüğü öngörmektedir (Madde 3). Bağımsız nitelikli bir gözetim mekanizması, devletlerin Sözleşme hükümlerini uygulamalarını değerlendirir. Bu gözetim mekanizması iki temel ilkedен oluşur: bağımsız nitelikli İnsan Ticaretiyle Mücadele Uzmanlar Grubu (GRETA) ve Devletler Komitesi.

4. Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme (İstanbul Sözleşmesi) insan haklarına, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve ceza hukukuna eğilen etki alanı geniş ve kapsamlı bir antlaşmadır. İstanbul Sözleşmesi, taraf devletlerin kadına yönelik şiddet (KYŞ) ve ev içi şiddet (EİŞ) sorununa etkili bir biçimde eğilmesi amacıyla kabul etmekle yükümlü olduğu asgari standartları belirler. İstanbul Sözleşmesi'nin, Sözleşme'nin uygulanmasının değerlendirilmesine yönelik iki başlı gözetim mekanizması bulunur: Kadına Yönelik ve Ev İçi Şiddete Karşı Mücadelede Uzmanlar Grubu (GREVIO) ve Devletler Komitesi.

3

Adalete Erişime ve Kadına Yönelik Şiddete ilişkin AİHM İçtihadı

Yakın tarihli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadı, kadınların adalete erişimde karşılaştıkları engelleri ortaya koymuş ve Mahkeme'nin özellikle kadına yönelik şiddet (KYŞ) davalarında standartlar oluşturmasını sağlamıştır.

Bireylere Karşı KYŞ Konusunda Sorumluluğun Tanınması

Mahkeme, Sözleşme kapsamındakorunan spesifik hakların (örneğin yaşam hakkı-*Kontrova/Slovakya*, 2007; *Talpis/İtalya*, 2017 ve işkence ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasağı - *E. ve S. ve Diğerleri/Slovakya*, 2009 ve *Balsan/Romanya*, 2017) çerçevesinde özel kişilerce ihlal edilmesi yoluyla işlenen KYŞ türlerini tanıyarak kadınların adalete erişimini önemli ölçüde arttırmıştır.

Pozitif Yükümlülükler Doktrininin Geliştirilmesi

Bu doktrin, özel kişilerin veya devlet memurunun eylemlerine ve çeşitli KYŞ türlerine uygulanmaktadır. Mahkeme, cinsel şiddeti (*M.C./Bulgaristan*, 2003), ev içi şiddeti (*Opuz/Türkiye*, 2009), kişiyi kasten yaralamayı (*Sandra Jankovic/Hırvatistan*, 2009) ve insan ticaretini (*Rantsev/Kıbrıs ve Rusya*, 2010) cezalandırma konusunda devletlerin pozitif yükümlülüğünün bulunduğunu ifade etmiştir.

Özen Yükümlülüğü

Özen yükümlülüğü ilkesi devletlerin, insan hakkı ihlaline yol açan eylemlerin devlet tarafından veya özel kişiler tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine bakılmaksızın, bu ihlalleri soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma yükümlülüğünü gerektirmektedir. *X ve Y/Hollanda* (1985) davasında Mahkeme, pozitif yükümlülüklerin yalnızca devletlerin hakları ihlal etmekten imtina etmesini değil, aynı zamanda bireylerin haklarının özel kişilerce ihlal edilmemesi için ileriye dönük bir ödev de yükleyebileceğini belirtmiştir (para. 23). *M.C./Bulgaristan* (2003) davasında Mahkeme, hakları koruma yükümlülüğünün, resmi soruşturmaların yürütülmesi ve tecavüz suçunun etkili bir biçimde cezalandırılması ödevini içerdiği sonucuna varmıştır (para. 149-53).

Maslova/Rusya (2009) davasında Mahkeme, “tecavüz suçunun açıkça alçaltıcı karakteri Devletin bu kapsamdaki usuli yükümlülüklerini vurgulamaktadır” sonucuna varmıştır (para. 91). Etkili bir biçimde yürütülecek resmi soruşturmalar sorumluların tespiti ve cezalandırılması ile sonuçlanmalıdır. Etkililiğe ilişkin Mahkeme içtihadı ile tanımlanan asgari standartlar, soruşturmanın “**bağımsız, tarafsız ve kamusal denetime tabi**” bir şekilde yürütülmesi ve “**yetkili makamların emsal oluşturacak şekilde özenli ve süratli davranması**” gerekliliklerini de içermektedir (para. 91).

Mahkeme aynı zamanda ulusal makamların, bireyin hayatına veya sağlığına yönelik ‘gerçek ve yakın bir tehlikeyi’ zamanında “bildiği veya bilmesi gerektiği” hallerde ev içi şiddeti önleyecek koruma tedbirlerini alma konusunda pozitif yükümlülüğünün bulunduğu sonucuna varmıştır (bkz. *Kontrova/Slovakya*, 2007, *Opuz/Türkiye*, 2009 ve *Hajduova/Slovakya*, 2010). Makamlar, henüz fiziksel şiddet göstermemiş olsa dahi muhtemel saldırgandan yönelen tehdide müdahale etmelidir (*Hajduova*). Bazı durumlarda şiddete maruz kalan kadın aksi yöndeki isteğini açıkça ifade etmiş olsa dahi, makamlar resen harekete geçebilir (*Hajduova*). Bazı durumlarda acil nitelikli geçici koruma tedbirleri alınabilir (*Bévacqua ve S./Bulgaristan*, 2008).

Hukuk Yollarına Erişim

Hukuk yolları **erişilebilir** ve **etkili** olmalıdır. *Airey/İrlanda* (1979) davası, ev içi şiddete maruz kalan kadının boşanma, ayrılık veya diğer prosedürler aracılığıyla şiddet içeren mevcut durumundan uzaklaşabilmesi imkanını veren hukuk yollarının, kırılgan konumdaki şiddete maruz kalmış kişilere **elverişli** bir koruma (yalnızca teoride veya göstermelik bir koruma değil) sağlanması amacıyla **erişilebilir** ve **etkili** olması gerektiğini göstermiştir. Böyle bir etkililik, şiddete maruz kalan kadının, davanın karmaşıklığı, şiddete maruz kalan kadının mahkeme prosedürlerine aşına olmaması veya mağdurun duygusal durumu sebebiyle davasını yeterli bir biçimde temsil edememesi adli yardıma erişebilmesini gerektirir.

Etkin ve Eksiksiz Soruşturma

Aydın/Türkiye (1996) davasında Mahkeme, tecavüze maruz kalan kadınların tıbbi muayenesinin, bu tür şiddete maruz kalmış kişilerle çalışma deneyimi bulunan doktorlar tarafından yürütülmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Savcının yürüttüğü soruşturmanın amacı başvurunun bekaretini kaybetmediğinden ziyade tecavüz mağduru olup olmadığını tespit etmektir.

Mahkeme öte yandan 3. madde kapsamındaki yükümlülüklerin “tecavüz suçunun etkili bir biçimde cezalandırılması için ilgili ceza hukuku düzenlemelerini meydana getirmek ve Sözleşme’nin 3. ve 8. maddelerinin etkili soruşturma ve kovuşturma aracılığıyla uygulanmasını sağlamak amacıyla Devletlerin, bu maddelerden doğan pozitif yükümlülüklerinin bulunduğu bahisle” yalnızca devlet memurlarına uygulanmayacağını ifade etmiştir. Tecavüz suçunun kovuşturulmasında güç kullanımı veya tehdit delillerinin aranması bu sebeple 3. ve 8. maddenin ihlalini oluşturur (*M.C./ Bulgaristan*, 2004, para. 153).

Başvurucunun Kişisel Bütünlüğüne Saygı

Soruşturmanın ve yargı sürecinin tüm aşamalarında başvurucunun kişisel bütünlüğüne saygı duyulmalıdır. Özellikle cinsel şiddet davalarında şiddete uğrayan kadınlar, özellikle de isteği dışında saldırgan ile doğrudan yüzleşmeye zorlanmışsa, yargı süreçlerini ek bir travma olarak görmektedir (*Y./ Slovenya*, 2015).

Ayrımcılık Yapmama İlkesi

Bu, Sözleşme’nin, adalete ve hukuk yollarına erişimde ayrımcılık yasağını kapsayan anahtar bir ilkesidir. *Opuz/Türkiye* (2009) davasında Mahkeme, başvurucunun katlandığı ev içi şiddetin “kadınlara karşı ayrımcılığın bir türü olan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olarak görülebileceği”ne hükmetmiştir³. Mahkeme aşağıdaki sonuçlara varmıştır:

‘[...] söz konusu ayrımcılık iddiası sadece mevzuata dayalı değil de, daha ziyade yerel makamların, kadınların ev içi şiddeti bildirdiklerinde karakollarda gördükleri muamele ve mağdurlara etkili koruma sağlamak konusunda yargının pasifliği gibi davranışlarını içeren genel yaklaşımından kaynaklı görünmektedir.’ (para. 192)

Mahkeme ardından aşağıdaki sonuçlara varmıştır:

Mahkeme, Türkiye’deki genel ve ayrımcı yargı pasifliğinin, kasıtlı biçimde olmasa da, esasen kadınları etkilediği şeklinde yukarıda yaptığı tespitini hatırd tutarak, başvuru ve annesi tarafından maruz kalınan şiddetin, kadınlara karşı ayrımcılığın bir türünü oluşturan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olarak görülebileceği kanaatindedir. Hükümet tarafından son yıllarda gerçekleştirilen reformlara rağmen, somut davada olduğu gibi, yargı sisteminin genel duyarsızlığı ve saldırganların yararlandığı muafiyetler, ev içi şiddet konusunu ele alan uygun adımların atılması konusunda yeterli kararlılığın bulunmadığına delalet etmiştir [...]’ (para. 200).

³ AİHM, *Opuz/Türkiye*, Başvuru No. 33401/02, 9 Haziran 2009 tarihli karar, para. 200. Mahkeme, ilk kez *Opuz* davası çerçevesinde benimsediği bu yaklaşımını, bu tarihten beri bir dizi ev içi şiddet davasına uygulamıştır.

Ayrımcılık yapmama ilkesi *Eremia ve diğçerleri/Moldova Cumhuriyeti* (2013) davasında da ele alınmıştır:

'[...] makamların eylemleri ilk başvurucuya yönelik şiddetin ele alınmasındaki basit bir başarısızlık veya gecikme olmayıp, bu şiddete defalarca göz yumulması anlamına gelmektedir ve bir kadın olarak ilk başvurucuya yönelik ayrımcı davranışı yansıtmaktadır. Birleşmiş Milletler kadınlara yönelik şiddet, sebepleri ve sonuçları özel raportörünün bulguları [...] yalnızca makamların Moldova'da ev içi şiddet sorununun ve kadınlar üzerindeki ayrımcı etkisinin ciddiyetini ve kapsamını tam olarak göremediği izlenimini desteklemektedir.' (para. 89).

Aynı yaklaşım *Mudric/Moldova Cumhuriyeti* (2013); *B./Moldova Cumhuriyeti* (2013) ve *N.A./Moldova Cumhuriyeti* (2013) davalarında da benimsenmiştir.

Bununla birlikte, cinsel şiddet, AİHM içtihadında cinsiyete dayalı ayrımcılık sorunu olarak ifade edilmemektedir. Mahkeme, KYŞ'i kadınlara karşı ayrımcılığın bir türü olarak kabul eden İstanbul Sözleşmesi'ni (Madde 3) giderek artan ölçüde dikkate aldığından bu yönde bir gelişme söz konusu olabilir.

4 İstanbul Sözleşmesi ve Adalete Erişim

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin KYŞ davalarına ilişkin içtihadı aracılığıyla geliştirilen standartlar artık İstanbul Sözleşmesi'nde bütünleştirilmiştir ve hukuken bağlayıcı hale gelmiştir. İstanbul Sözleşmesi, özellikle Taraf Devletlere aşağıdaki yükümlülükleri yükleyerek toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalanların adalete erişiminin kolaylaştırılması amacıyla bir dizi düzenleme içermektedir:

- Şiddete uğrayan kadınların haklarını koruyacak tedbirlerin ayırım gözetilmeksizin güvence altına alınmasını sağlamak (Madde 4)
- Taraf Devletlerin şiddet eylemlerinin önlenmesi, soruşturulması, cezalandırılması ve bu eylemler için hukuki çözüm yollarının öngörülmesi için gerekli özeni göstermesini sağlamak (Madde 5)
- Toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargıların ortadan kaldırılması için sosyal ve kültürel davranışların değiştirilmesini teşvik edecek tedbirler almak (Madde 12)
- Şiddete uğrayan kadınlarla çalışan profesyonellere şiddete maruz kalanların ihtiyaçları, hakları ve eşitlik konusunda yeterli eğitimi sağlamak (Madde 15)
- Yeterli hukuki bilgileri sağlamak (Madde 19)
- Raporlamayı teşvik etmek (Madde 27)
- Şiddete maruz kalanlar için yeterli hukuk yolları (Madde 29) ve tazminat yolları (Madde 30) öngörmek
- Kadınlara yönelik şiddetin geniş kapsamlı türlerini suç saymak veya yaptırıma bağlamak (33 ila 40. maddeler)
- Soruşturmaların ve yargılama süreçlerinin gecikmeksizin yürütülmesini (Madde 49) ve savcıların, mağdur şikayetini geri çekse dahi bu süreçleri başlatmasını ve devam ettirmesini sağlamak (Madde 55)
- Şiddeti uğrayan kadınların cinsel hikayesine ve davranışlarına ilişkin delillere yalnızca ilgili ve gerekli olduğu ölçüde izin vermek (Madde 54)

- Arabuluculuk ve uzlaşma gibi zorunlu alternatif uyuşmazlık süreçlerini veya bu yollarla cezaların belirlenmesini yasaklamak (Madde 48)
- Soruşturmaların ve yargılama süreçlerinin tüm aşamalarında şiddete maruz kalan kadınların korunmasını sağlamak (Madde 56)
- Şiddete uğrayan kadınların adli desteğe ve ücretsiz adli yardıma erişebilmelerini sağlamak (Madde 57).

Bu sebeple İstanbul Sözleşmesi standartları, kadınların adalete eşit erişimini sağlamanın çekirdek unsurudur. Yukarıda ele alınan ilkeler ve standartlar KYŞ ile ilgili olmayan özellikle iş ve aile hukuku davalarında da uygulanmalıdır.

5 Şiddete Maruz Kalan Kadınların Adalete Erişiminin Sağlanması Konusunda Uygulayıcılara Yönelik Rehber

Kadınların adalete eşit erişiminin sağlanması amacıyla hukuk uygulayıcıları, çalışmalarında toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım benimsemeli ve hukuku, temel eşitlik ve uluslararası insan hakları kavramları doğrultusunda yorumlamalıdır. Savcılar ve yargıçlar, kadınların KYS'e ilişkin davalarda adalete erişirken karşılaştıkları engellerin ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla proaktif bir yaklaşım benimsemelidir. Aşağıdaki iyi uygulamalar ve ilkeler toplumsal cinsiyete duyarlı bir adalet sisteminin temel bileşenlerini oluşturur ve davaları ele alan adalet profesyonelleri tarafından uygulanmalıdır.

Dava Ehliyeti

Ceza davalarında ve özellikle de KYS'e ilişkin davalarda şiddete uğrayan kadınlar, kovuşturma amaçları doğrultusunda duruşmalara tanık sıfatıyla katılırlar. Herhangi bir iddia ileri sürmek istemeyen şiddete uğrayan kadınlar söz konusu ise veya mağdurların tespit edilemediği hallerde sivil toplum kuruluşlarına ve eşitlik kurumlarına ayrımcılık davası açma hakkının tanınması, süreklilik arz eden ayrımcılık örüntülerine eğiliminin bir yoludur.

İyi uygulama:

2012/29/AB (2012) sayılı AB Direktifi suça maruz kalanların haklarına, desteklenmesine ve korunmasına ilişkin asgari standartlar belirlemiştir ve her bir AB ülkesinde yürütülen ceza yargılamaları kapsamında resmi roller üstlenmiş şiddete uğrayanlara tanınan pek çok hakkın ana hatlarını çizmiştir. Aşağıdaki haklar özellikle şiddete maruz kalmış kadınlarla ilgilidir: dinlenilme ve delil sunma hakkı; dava açılmaması kararına karşı temyiz başvurusunda bulunma hakkı (özellikle savcılığın suçlamaları geri çekme veya yargılamaya devam etmeme kararlarına ilişkin olarak); dava ile ilgili gelişmeler hakkında bilgilendirilme hakkı (nihai hüküm ve salıverilme veya gözaltından kaçma hakkında bilgi, ev içi şiddet davalarında özellikle önemlidir). Direktif'in uygulanmasına ilişkin rehber, savcılarının ve yargıçların, şiddete uğrayanları hakları hakkında bilgilendirmekle yükümlü olduklarını açıkça ortaya koymaktadır. AB üyesi olmayan ülkelerde ulusal hukuklar suça maruz kalanlara haklar bahsetmiştir ve bu sebeple adalet profesyonelleri, bu hakların korunmasını güvence altına almalıdır.

Buna ek olarak pek çok ülke, duruşma öncesi görüşmelerde ve mahkemede şiddete uğrayanlara eşlik etmek de dahil olmak üzere şiddete uğrayanları destekleyen, yasal temsilci sıfatı taşımayan kadın destek örgütlerinin ev içi şiddet ve cinsel şiddet yargılamalarına katılmasına izin vermektedir. Bu, İstanbul Sözleşmesi'nin 55(2) maddesi çerçevesinde de önerilmektedir.

Avrupa Sosyal Şartı'na Ek Protokol kapsamında Taraf Devletler belirli örgütlere kolektif şikâyet hakkı da tanıyabilir.

Usule İlişkin Öncelikli Meseleler ve Soruşturma

Savcılar – Savcıların, soruşturma aşamasında göz önünde bulundurması gereken anahtar değerlendirmeler aşağıdakileri içerir:

- Görüşmeler sırasında **stresli durumları fark etmeyi** öğrenin; ikincil mağduriyet yaratabilecek her türlü durumdan kaçınin; savcının cinsiyeti ve/veya kadın memur, aile üyesi, arkadaş veya hükümet dışı kuruluş temsilcisinin hazır bulunması konusunda şiddete maruz kalan kadının herhangi bir tercihinin bulunup bulunmadığını sorun.
- **Soruşturmanın hukuka uygunluğunu ve delil toplama sürecini denetleyin** ve soruşturmaların titiz bir biçimde yürütülüp yürütülmediğini gözetleyin ve duruşmada tek delil türü olarak sunulan şiddete uğrayan kadının/tanığın ifadesine fazlasıyla bağlı olma sorununu ortadan kaldırmak amacıyla insan hakları standartlarını gözetin. Savcılar polisle yapıcı ilişkiler kurmalıdır ve suç unsurlarının kanıtlanması için doğru soruşturma tekniklerinin nasıl kullanılacağı konusunda rehberlik sağlamalıdır. Polis, toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılarının soruşturmayı etkilemesini ve delil toplama sürecini tehlikeye atmasını önlemelidir.

İyi uygulama:

Belçika'da, Adalet Bakanlığının ve Savcılar Kurulunun, çiftlerde şiddet konusu ile ilgili olarak hazırladığı ortak ceza politikası genelgesi, polis ve savcılar için ev içi şiddet konusunda ceza politikası kılavuz ilkeleri belirlemiştir. Genelge, ev içi şiddet vakalarının tanımlanması ve kayıt altına alınması ve delil toplanması ortak sistemini standart hale getirmektedir. Genelge, şiddete maruz kalanları hakları konusunda bilgilendirme ve destek hizmetlerine yönlendirme prosedürleri de dahil olmak üzere süreç boyunca mağdur merkezli bir bakış açısı içeren çok disiplinli bir yaklaşımın parçasıdır.

- **Kararı mevcut tüm delillere**, mahkumiyet olasılığına ve suçun ciddiyetine dayandırarak alın. Karar verme süreci, ev içi şiddet veya ısrarlı takip gibi toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türlerinin diğer suçlardan daha önemsiz olduğuna, bunların 'ailevi veya özel meseleler' olduğuna veya toplum geneli için herhangi bir tehdit oluşturmadığına ilişkin tutumlardan veya 'gerçek mağdurun' kim olduğuna veya şiddete uğrayan kadının 'uygun davranışının' ne olması gerektiğine dair kalıp yargılı kavramlardan etkilenmemelidir.

İyi uygulama:

İstanbul Sözleşmesi, devletlerin, kadına yönelik şiddet davalarıyla ilgili soruşturmaların ve kovuşturmaların ex parte (tek taraflı) veya ex officio (resen) yürütülmesini sağlamasını zorunlu kılmaktadır (bu, şiddete uğrayan kadının şikayeti veya ihbarı ile bağlı olmadıkları anlamına gelmektedir) (Madde 55). Bu politikalar savcılığın takdir yetkisi ile ilgili uygulama sorunlarının azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Öte yandan, savcıların davayı neden düşürdüklerine dair, sonradan temyize konu edilebilecek açıklamalar sunmasını gerektirecek politikalar da kabul edilebilir. Şiddete uğrayan kadının rızası olmaksızın kovuşturma yürütülüyorsa, şiddete uğrayan kadının koruma kararı gibi diğer hukuk yollarına erişebilmesi de kritik öneme sahiptir.

Yargıçlar – toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım benimsemek için bir dizi adım atabilir:

- **Koruma kararları** – Koruma kararı duruşmaları, yargıcın uygun bir tavır belirlemesi ve devletin ev içi şiddet vakalarına gerekli özeni gösterdiğini göstermesi için önemli bir ilk fırsattır.
- Ceza prosedürünün hazırlık aşamalarında şiddete uğrayan kadınların/tanıkların haklarını ve onurlarını korumak ve ikincil mağduriyeti önlemek amacıyla, örneğin; cinsel şiddetle ilgili davalarda şiddete maruz kalan kadının gizliliğinin korunması gerekiyorsa duruşmaların kapalı yapılması gibi yollarla **takdir yetkinizi kullanın**. İstanbul Sözleşmesi açıkça, soruşturmanın tüm safhalarında, şiddete uğrayan kadınların/tanıkların haklarının, çıkarlarının ve özel ihtiyaçlarının korunması gerektiğini düzenlemektedir (Madde 56); buna, şiddete uğrayan kadının, şiddet uygulayan kişinin arz ettiği muhtemel tehlikeler, hakları ve mevcut hizmetler hakkında bilgilendirilmesine ve şiddete uğrayanın gizliliğinin korunmasına ve şiddete uğrayan ile şiddet uyguladığı iddia edilen kişinin birbiriyle temasının önlenmesine yönelik tedbirler dahildir.
- **Hukuk davalarında ihtiyat** – Yargıçlar çözüm yollarının teşvikinin uygun olup olmadığını değerlendirmeli ve kadına, bir çözüm yoluna ulaşılması için baskı kurulmuş olabileceği hususuna dikkat etmelidir.

- **Soruşturma ve delil toplama süreçlerinde** (özellikle de adli delillerin toplanması ve incelenmesi gibi hususlara ilişkin) kovuşturma ve hüküm kurma süreçlerini tehlikeye atabilecek **gecikmelerin doğmamasını** sağlayın. Gecikmelerden kaçınmak için KYŞ davalarında ivedi prosedürlere (örneğin davaların hızlı takibi ve özel mahkemeler gibi) başvurulması kabul edilebilecek iyi uygulamalar arasındadır. Pek çok ülkede kabul edilmiş bir diğer iyi uygulama ise özel eşitlik kurumlarına ve yarı yargısal organlara soruşturma yetkilerinin tanınmasıdır.
- Eğer şiddete maruz kalan kadın/tanık, mahkemede ifadesi ile çelişiyor gibi gözüküyorsa yargıç, değişikliğin nedenlerini ortaya çıkarmak adına şiddete uğrayan kadını/tanığı duyarlı bir biçimde sorgulamalıdır (örneğin şiddet uyguladığı iddia edilen kişi tarafından baskı veya tehdit görüyor olabilir; böyle bir durumda yargıç, eğer gerekiyorsa, şiddet uyguladığı iddia edilen kişiyi mahkeme salonundan çıkarabilir).

Delillere İlişkin Meseleler

- *Ayrımcılığın tespit edilmesi* – Cinsiyete veya toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık davalarının kovuşturulmasında ve hükme bağlanmasında karşılaşılan zorluklardan biri belirli eylemlerin veya kararların ayrımcılık teşkil ettiğini kanıtlayacak delillerin yokluğudur. Bu sebeple deliller değerlendirilirken, itiraz edilen kuralların, politikaların veya uygulamaların belirli gruplar için benzer durumdaki diğer kişilere göre orantısız bir biçimde elverişsiz sonuçlar doğurduğunu göstermek amacıyla bu kuralların, politikaların veya uygulamaların **etkilerine** odaklanılmalıdır. Ayrımcılık iddialarında, ispat yükünün ve prima facie (ilk bakışta haklı görünen) nitelikli davaların göz önünde bulundurulması gerekir. Şiddete maruz kalanların delillerin sunulmasına ilişkin rolü, aranan ispat kuvveti ve ispat yükü ceza davaları, idari davalar ve hukuk davaları bakımından farklılıklar göstermektedir. Makul şüphenin ötesinde ayrımcılığı ve şiddet uyguladığı iddia edilen kişinin ayrımcılık yapma niyetini soruşturmak ve tespit etmek makamların sorumluluğundadır. Masumiyet karinesi ve muhtemel yaptırımların ağırlığı sebebiyle ispat standardı ceza davalarında daha yüksektir. İspat yükü yer değiştirmez. Cinsiyete/toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık konularına ilişkin hukuk davalarında ve idari davalarda ise, aksine, şiddete uğrayanlar daha aktif bir rol üstlenir ve her bir taraf iddialarını destekleyen deliller sunarlar. AB Direktifleri ve ABAD içtihadı uyarınca tesis edilen AB hukuku uyarınca ispat yükü davacıdan davalıya geçer.

İyi uygulama:

İsviçre Kadın ve Erkek Eşitliği Federal Yasası, (Loi federale sur l'égalite entre femmes et hommes, 24 Mart 1995) bir kısmı itibarıyla, İsviçre Anayasası'nın ayrımcılık karşıtı hükümlerinin uygulanmasını kolaylaştırmak ve özellikle de bu tür davaların görülmesine yönelik bir usul tesis etmesi amacıyla kabul edilmiştir. Yasa, ayrımcılık davaları ile ilgili kolaylaştırılmış delil düzenlemesi içermektedir. Davacı, ayrımcılık ihtimalini gösterebildiği sürece, ayrımcılığın varlığı karine olarak kabul edilir. İsviçre içtihadına göre, iş ilişkileri bağlamında ispat yükünün yer değiştirmesi için kadın davacının, benzer bir pozisyonda, benzer bir iş yapan erkek çalışanın, kadın çalışana göre daha fazla kazandığını göstermesi yeterlidir. (Örneğin kadın çalışanın, erkek çalışana göre %15 ila %25 daha az kazandığının gösterilmesi). Ayrımcılık karinesini çürütmek için işveren, farklı muameleyi haklı çıkaracak objektif gerekçeye ilişkin delil sunmalıdır; bu gerekçe, ayrımcılığın düzeyi ile ölçülü olmalıdır. Delile ilişkin bu kural, ispat yükünün bir kısmını davacı üzerinden almakta ve kesin delil olmaksızın ayrımcılık olgusu hakkında karar verebilecek yargıcın işini kolaylaştırmaktadır. Bu yaklaşım istihdam alanında ayrımcılık türlerinin tanınması için kabul edilmiştir.

Ayrımcılık iddialarına ilişkin tanık ifadeleri, belgeler veya herkesçe bilinen olgular gibi yaygın delil türleri söz konusu olabilir. Ancak, uygulayıcıların, istatistikler, durum testleri, anketler, ses veya görüntü kayıtları, adli tıp uzmanlarının görüşleri ve ayrımcılık iddiasını kanıtlamak için kullanılacak ikincil delillerden çıkarılan sonuçlar gibi diğer delil türlerine aşına olması da önemlidir. Doğrudan ayrımcılığa ilişkin delillerin yokluğu, çoğunlukla dava açılmaması veya iddiaların reddedilmesi için bir gerekçe olarak kullanılmaktadır. Bu husus, Sözleşme taraflarının "soruşturma ve kovuşturmaların, [...] şiddete uğrayan kadının ifadesine veya şikayetine bağlı olmaksızın ve şiddete uğrayan kadının ifadesini veya şikayetini geri çekmesi durumunda dahi devam edebilmesini" temin edeceklerini düzenleyen İstanbul Sözleşmesi'nde de ifade edilmiştir (Madde 55).

- *Kovuşturmanın şiddete uğrayan odaklı yaklaşım çerçevesinde yürütülmesi* - Bu, savcıların, şiddete uğrayanlar hakkında **varsayımlarda bulunmaktan kaçınmasını** ve şiddet içeren olaylara ilişkin delillerin sunulmasının şiddete uğrayanlar üzerinde farklı etkilere yol açabileceğini bilmesini gerektirir. Bazıları bu süreci arındırıcı veya güçlendirici bulabilir, bazıları ise ikincil bir travma yaşayabilir.

- *Şiddete maruz kalan kadına ilişkin olmayan delillere veya destekleyici delillere başvurulması* –Şiddete uğrayana ilişkin olmayan deliller, şiddete uğrayanın iddialarını destekleyen diğer kaynaklardan elde edilir. Şiddete maruz kalanın polise veya savcıya verdiği ifade mahkemeye delil olarak sunulmuşsa ancak şiddete uğrayan tanıklık yapmıyorsa destekleyici delillere başvurulabilir. Diğer delil türlerine başvurulması, mağdurun güvenilir olmadığı anlamına gelmez. Şiddete maruz kalan kadına ilişkin olmayan delillerin veya destekleyici delillerin KYŞ davalarında kullanılan bazı yaygın türleri şunlardır: polis memurlarının ifadeleri, acil aramaların kayıtları/polis çağrıları; CCTV kayıtları; yaralanmaların ve olay yerinin fotoğrafları; tıbbi geçmiş/raporlar; geçmiş vakalar (örn. failin sabıka kaydı, geçmiş tarihli uzaklaştırma emirleri/koruma kararları; idari cezalar); şiddet uyguladığı iddia edilen kişinin şiddete uğrayan kadınla iletişimi; şiddet uyguladığı iddia edilen kişinin kötü karakterine dair deliller ve özellikle şiddetin şiddete maruz kalan kadın üzerindeki etkisini, şiddete uğrayan kadınların yaygın tutumlarını ve tepkilerini açıklayacak uzmanların tanıklığı).
- Şiddete uğrayan kadınla duyarlı bir biçimde çalışılması – şiddete uğrayan kadının duruşmadaki rolünü, onu nelerin beklediğini ve savcının tehlikeleri en aza indirmek için nasıl hareket edeceğini anlaması için gerekli adımları atın; tanığın mahkemede ifade vermemesi halinde ve şiddete uğrayan kadını vaka ile ilgili gereksiz ve tekrarlayan sorgulardan korumak amacıyla dava dosyasında delil olarak kullanılabilir açık ve anlaşılır şiddete maruz kalan kadının beyanının bulunduğundan emin olun. Şiddete uğrayan kadın açısından özellikle travmayı ve stresi en aza indirgeyecek delillerin mahkemede sunulmasına ilişkin yöntemler hakkında düşünün ve fazla müdahaleci veya tekrarlamalı sorgulardan kaçının. Örneğin, delil olarak önceden kaydedilmiş görüntülü ifadeye başvurulabilir veya ifadenin başka bir odada video bağlantılı veya kapalı devre televizyon aracılığıyla verilmesi talep edilebilir. Savunma tarafından sunulabilecek önyargılı, utandırıcı veya zararlı delillere de hazırlıklı olmalısınız. İstanbul Sözleşmesi açıkça devletlerin hukuk ve ceza davalarında cinsel geçmişe ve şiddete uğrayan kadınların eylemlerine ilişkin delillere ancak “ilgili ve gerekli olduğu ölçüde” izin verilmesini sağlayacak tedbirler öngörmesini gerektirmektedir (Madde 54).
- Toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılardan kaçınmak- delillere ve usule ilişkin kurallar toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargıları güçlendirebileceğinden ve bu sebeple şiddete uğrayanların güvenilirliğini azaltabileceğinden önemli bir role sahiptir. Toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılara dayanan delillere ilişkin aşağıdaki üç kuraldan kaçınmak gerekir:
 - (1) Kısa sürede şikayette bulunma şartı: bazı yargı yetkilerinde geç ihbar, şikayete uğrayanın iddialarının gerçekliğini sorgulamak için kullanılabilir. Böyle bir şart, “gerçek” veya “ideal” cinsel şiddete maruz kalan kadının hemen ihbarda bulunacağı yönündeki kalıp yargılı varsayımlara hukukilik kazandırmaktadır.

- (2) Başka delillerle destekleme şartı yalnızca şiddete uğrayan kadının tanıklığına dayanan mahkumiyeti önlemektedir ve şiddete maruz kalan kadının tanıklığına diğer delillerin eşlik etmesini hukuken zorunlu kılmaktadır. Bu, diğer şiddet suçlarına göre cinsel şiddete maruz kalan kadınlara daha katı bir ispat yükü getirmektedir.
- (3) Önceki cinsel yaşantısına dayanmak suretiyle şiddete uğrayan kadının güvenilirliğinin sorgulanması, iffetli, ahlaklı ve saygıdeğer olarak görülmeleri halinde kadınlara daha fazla inanılacağı kalıp yargısını yansıtmaktadır. Bu, şiddet uyguladığı iddia edilenin ileri sürülen eylemi yerine şiddete maruz kalan kadının davranışlarına odaklanması sonucu saldırganın değil ancak şiddete uğrayan kadının yargılanması anlamına gelmektedir.

İyi uygulama

Tecavüz kalkanı yasaları, şiddete uğrayan kadının hukuki prosedürlerin konusu ile ilgili olmayan cinsel geçmişine, davranışlarına veya itibarına başvurulmasını yasaklamak veya kısıtlamak için tasarlanmıştır ve bu tür delillerin sıklıkla şiddete maruz kalan kadının güvenilirliğini azaltmak için kullanıldığı ve aynı zamanda gizliliğini de ihlal edebileceği anlayışına dayanmaktadır. Tecavüz kalkanı yasaları Kanada'da, Birleşik Krallık'ta ve Birleşik Devletler'de mevcuttur.

Cinsel şiddet davalarına özgü, sorun arz eden diğer delil türleri güç kullanımına veya fiziksel mücadeleye ilişkindir ve cinsel şiddet gerçekten rızaya dayanmıyorsa, kadının karşı koyacağı yönündeki hatalı inancı yansıtmaktadır.

Dava Teorisi ve Hukuki Yöntem

KYŞ davalarına hazırlanırken savcılar, uyuşmazlığı gerek bir suç gerek ayrımcılığın bir türü olarak sunacak dava teorisi hazırlamalıdır. Şiddet döngüsü ve kadınlar üzerinde doğurduğu etkiler gibi KYŞ'nin doğasına ilişkin bir anlayış geliştirmeli ve bu anlayışı göstermelidirler. Savcılar, öte yandan, davanın kovuşturulması sırasında şiddete uğrayan kadının çelişkili gibi gözükten eylemlerini de açıklamalı ve yaygın mitleri çürütmek için olguları, delilleri ve istatistikleri kullanmalı ve bizzat kendileri kalıp yargılardan kaçınmalıdırlar.

Başvuru Yolları

Hukuki başvuru yolları, kusurlu davranışı hedef almak ve zararı telafi etmek amacıyla belirli insan hakkı ihlaline özgü bir biçimde tasarlanmalı. Hukuk davalarında bu, iadeyi (veya eski durumuna getirmeyi), tazminatı/zarar tazminatını ve olayın tekrarlanmamasını sağlayacak tedbirleri içerebilir. Mahkemeler aynı zamanda şiddete maruz kalan kadınlar için rehabilitasyon (tıbbi veya psikolojik bakım veya diğer sosyal hizmetler) da öngörebilir. Şiddete maruz kalan kadınlar, ayrıca tazminat hakları veya hukuki yollara nasıl başvuracakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmayabilirler ve uygulayıcılar, adli yardım hizmetlerine yönlendirerek bu seçenekler hakkında temel bilgiler sağlamalıdır. Şiddet uyguladığı iddia edilen kişiye yönelik parasal yaptırımlar çoğunlukla etkisizdir ve kadınlar üzerinde, özellikle de mali açıdan eşlerine veya partnerlerine bağımlı iseler, olumsuz etkiler doğurabilmektedir.

KYŞ ile ilgili ceza davalarında uygun giderimin belirlenmesi, şiddet dinamiklerinin ve şiddete uğrayan kadının uğradığı zararın anlaşılmasını gerektirmektedir. İstanbul Sözleşmesi, uygun hukuki çözüm yollarının belirlenmesine ilişkin olarak birçok önemli hususta rehberlik sağlamaktadır. Zararın tazminine yönelik hukuk davaları ile cezai yaptırımlar birbirini dışlar nitelikte olmamalıdır. Bu, KYŞ mağdurlarının, cezai yaptırımlarla birlikte (şiddet uyguladığı iddia edilen kişiye karşı) hukuk davası açma hakkına da sahip olmaları anlamına gelmektedir (Madde 29). Şiddete maruz kalan kadınlar, uğradıkları zararlar için tazminat talep etme hakkına sahiptir (Madde30).

- *Koruma kararları* – pek çok şiddete uğrayan kadının isteği doğrultusunda, şiddetin sonlandırılması ve gelecekteki şiddet eylemlerinden korunmak amacıyla medeni hukuka, idare hukukuna veya ceza hukukuna tabi başvuru yolu veya mahkeme emridir. İstanbul Sözleşmesi'nde belirtildiği üzere, koruma kararları “diğer yargı süreçlerinden bağımsız olarak veya bunlara ilaveten” mevcut olmalıdır (Madde 53). Buna ek olarak, koruma kararlarını ihlal edenler cezaiveya diğer hukuki yaptırımlara konu olur.
- *Fail Programları* – Bu programlar iyi birer uygulama örneği ve İstanbul Sözleşmesi'nin gereğidir (Madde 16). Savcılar, cezalarının bir koşulu olarak şiddet uyguladığı iddia edilenlerin bu programlara katılmasını talep edebilir ve mahkemeler bu yönde emir verebilir ancak bu programlar, cezaya ve diğer hukuki yaptırımlara birer alternatif olarak düşünülmemelidir. Eğer böyle bir programa katılım öngörülmüşse, kişilerin yerine getirmesi gereken koşulları belirleme, risk değerlendirmelerinin dahil edilmesi ve şiddete maruz kalan kadının güvenliğini sağlayacak tedbirlerin alınması konularında hukuk profesyonelleri görevüstlenecektir.

- “Eski hale iadeyi” aşan hukuki çözüm yolları – toplumsal cinsiyet önyargısının ve toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargıların yapısal bir düzeyde ortadan kaldırılması bakımından dönüştürücü bir işlev görebilir. Bu, bazı kamusal aktörlere (örneğin kolluk memurları veya sağlık hizmeti sağlayıcıları) González ve diğerleri/Meksika, (Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2009) davasında olduğu gibi belirli adımları atması yönünde verilecek emirleri içerebilir. Burada Mahkeme, kadınların kaybolması, maruz kaldıkları cinsel şiddet ve kadın cinayetleri ile ilgili suçların soruşturulmasında kullanılan tüm protokollerin, kılavuzların, soruşturma kriterlerinin ve hizmetlerin, uluslararası standartlar uyarınca standart bir yapıya kavuşturulması; kadınların sosyal rolüne ilişkin kalıp yargıların üstesinden gelebilmek amacıyla memurlar için insan hakları ve toplumsal cinsiyet hakkında sürekli eğitim, eğitim programları ve kurs uygulamalarının hayata geçirilmesi ve mevcut şiddet olaylarının üstesinden gelebilmek amacıyla Chihuahua Eyaleti genel nüfusuna yönelik eğitim programlarının yürütülmesi emrini vermiştir. Eyaletin, öte yandan, bu tedbirlerin alınıp alınmadığına ilişkin Mahkemeye üç yıl boyunca yıllık raporlar sunması talep edilmiştir. Buna ek olarak, doğrudan bir hukuki çözüm yolu emretmek yerine, mahkemeler yürütme organı ile hukuki çözüm yolları hakkında diyalog başlatabilir ve yürütme organının mahkeme önünde⁴ konuya ilişkin çözümler sunmasını ve attığı adımları açıklamasını ve kararların uygulanmasını/icra edilmesini talep edebilir.

Cezanın Belirlenmesi

KYŞ davalarında savcılar ve yargıçlar istenen cezanın, suçun ağır niteliğini yansıtmasını sağlamalıdır. Böyle davalarda cezalar **hakkaniyete uygun, ayrımcılık gözetmeyen, orantılı, yeknesak ve tutarlı** bir biçimde belirlenmelidir. Ceza belirlenirken şiddete uğrayan kadını korumak, şiddet olayının tekrar gerçekleşmesini önlemek ve şiddet uyguladığı iddia edilen kişiyi sorumlu tutmak birincil hedefleri güdülmelidir. Şiddet uyguladığı iddia edilen kişinin rehabilitasyonu cezanın birincil hedefi olmamalıdır.

Cezanın belirlenmesine ilişkin olarak savcılarının ve yargıçların göz önünde tutabileceği bazı noktalar şunlardır:

- *Cezanın arttırılmasını haklı çıkaracak ağırlaştırıcı nedenler mevcut mu? (örn. şiddet uyguladığı iddia edilen kişinin şiddete uğrayan kadınla ilişkisi; mükerrer suç/geçmiş tarihli mahkumiyet; çocuklar; şiddetin derecesi ve/veya silah kullanılıp kullanılmadığı gibi))*

⁴Bkz. T-760 sayılı Karar (Kolombiya Anayasa Mahkemesi, T-760/08 sayılı Karar, 31 Temmuz 2008) (Kolombiya).

- *Risk değerlendirmesi Şiddet uyguladığı iddia edilen kişinin tekrar suĉ iŐleme olasılığına iŐaret ediyor mu?*
- *Şiddet uyguladığı iddia edilenin ilk suĉu mu? Bu, cezanın mutlaka indirileceği anlamına gelmemelidir. İlk kez suĉ iŐleyen pek ĉok Şiddet uyguladığı iddia edilenin daha önce Şiddete baŐvurmuŐ ancak hiĉ suĉlanmamıŐ olabilir. Savcılar ve yargıĉlar Şiddet uyguladığı iddia edilenin istismar geĉmiŐi hakkında diğer bilgi kaynaklarından da yararlanmalıdır.*
- *Cinsel Şiddet uyguladığı iddia edilenin, ilgili yargı yetkisinde, cezası kapsamında cinsel suĉlu olarak kayıt altına alınması gerekiyor mu?*
- *Şiddete maruz kalmış kadına, mağdur etki beyanı gibi, Şiddetin cezanın belirlenmesi ile iliŐkili etkisihakkında bilgi sağlama fırsatı verildi mi?*

İyi uygulama:

Bazı yargı yetkilerinde yargıĉlara, ev iĉi ve cinsel Şiddet davaları ĉerĉevesinde verilecek uygun cezalar konusunda cezanın belirlenmesi ile ilgili kılavuz ilkeler kabul edilmiştir. Örneğin, Birleşik Krallık'ta bu kılavuz ilkeler, soruna ilişkin genel bir yaklaşım ve uzman görüşleri göz önünde bulundurulurken, yargıĉ tarafından dikkate alınması gereken ve cezayı etkileyebilecek faktörleri sıralar ve araŐtırmaya ve delillere dayalıdır. Kılavuz ilkelerin uygulanması belirli aralıklarla değerlendirilmektedir. İngiltere ve Galler Ceza Konseyi, cinsel suĉlar, ev iĉi Şiddet ve koruma kararlarının ihlali ile ilgili vakalar iĉin kılavuz ilkeler geliŐtirmiŐtir⁵

Risk değerlendirmesi

Şiddete uğrayan kadına veya baŐkalarına yönelik gelecekte doğabilecek Şiddete dair risk değerlendirmesinin sonuĉları dikkate alınmaksızın cezanın ertelenmesine, infaz koŐullarına ve Őartlı tahliyeye ilişkin kararlar verilmemelidir. Ev iĉi Şiddet davalarında, risk değerlendirmesi, yasal sreĉlerin erken aşamasında polis tarafından yürütülmelidir; ancak bulguların güncellenmesi hayati öneme sahiptir. Bu, adli yetkililer arasındaki koordinasyonu ve Şiddete maruz kalan kadınların katılımını gerektiren bir sreĉtir. Yargıĉlar, tahliye koŐullarına karar verirken suĉlunun arz ettiği tehlikeye ilişkin uzman raporlarına dayanır. Şiddete maruz kalan kadına cezaevinden yöneltilen tehditler, hürriyeti bağlayıcı cezanın belirlenmesinde dikkate alınmalıdır. Şiddete maruz kalan kadına ve ailesine yönelik tehlike söz konusu ise yargıĉlar, Şiddet uyguladığı iddia edilenin firar etmesi veya geĉici veya kesin olarak salıverilmesi halinde Şiddete maruz kalan kadınların bilgilendirilmesini sağlamalıdır.

⁵Cezaların belirlenmesine ilişkin kılavuz ilkelere buradan erişilebilir:<http://www.sentencing-guidelines.gov.uk>.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Vaka Yönetimi ve Mahkeme Salonu Yönetimi

Özellikle ceza davalarına ilişkin olarak hukuki süreçlere dahil kadınların güvenliğini sağlamak ve riskleri azaltmak amacıyla gerek savcılar gerek yargıçlar için bir dizi uygulama söz konusudur.

Güvenlik endişeleri ve risk yönetimi

- Savcılık bürolarında ve mahkemelerde, ateşli silah için üst araması ve güvenlik personelinin KYŞ dinamikleri hakkında eğitilmesi gibi yollarla yeterli **güvenlik tedbirleri** alınmış olmalıdır.
- Ev içi şiddet davalarında yargıçlar, şiddet uyguladığı iddia edilen kişinin **şiddete uğrayan kadını korkutma** taktiklerine başvurabileceği veya yargı süreçlerini manipüle edebileceğini (gözlerini dikerek, uzun uzun bakmak veya duygusal savunmalar yapmak gibi) göz önünde bulundurmalıdır. Yargıçlar gerekiyorsa uyarılarda bulunmak, yargılama taraflarının oturma düzenini değiştirmek veya şiddet uyguladığı iddia edilen kişiyi mahkeme salonundan çıkarmak yoluyla kararlı bir tutum sergilemelidir.
- KYŞ yargılama sürecinin sonunda eğer şiddet uyguladığı iddia edilen kişi gözaltında değilse taraflar **zaman aralığı** tanınarak azledilmelidir. Böylece mahkeme salonundan ilk şiddete maruz kalan kadının çıkması ve eğer gerekiyorsa güvenliğin eşlik etmesi sağlanacaktır.
- Savcılar ve yargıçlar kadın davacılarla, özellikle de şiddete uğrayan kadınlarla, kendilerinin ve aile üyelerinin **güvenliği ile ilgili planları** hakkında görüşmelidir.
- Savcılar hukuki sürecin aşamalarını açıklamalı ve şiddete uğrayan kadının/ tanığın **koruma** talebinde bulunmayı düşünüp düşünmediğini sormalı ve süreç boyunca güvenliğini sağlamak için atabileceği adımları değerlendirmelidir. Bu, suçlunun gözaltında tutulmama ihtimalini ve açık duruşmada kişisel güvenlik planları hakkında bilgi sağlanmasını da içermelidir.
- Hukuk uygulayıcıları, uygun yönlendirmeleri yapabilmek için şiddete maruz kalan kadınlara yönelik mevcut **sosyal hizmetler** ve destekleyici örgütler hakkında bilgi sahibi olmalıdır.
- Savcılar ve yargıçların, şiddetin artması riskini belirlemek, kovuşturma süreçleri boyunca riskin yönetilmesini sağlamak ve adalet sisteminin öngördüğü gözetim ve müdahale düzeyini belirlemek amacıyla **risk değerlendirmeleri** yürütmeleri gerekmektedir.
- Koruma kararı duruşmalarında yargıçlar, **çocuğun ziyaretine** ilişkin kısıtlamalar gibi konularda kararın içeriğini belirlemek amacıyla risk değerlendirmelerinden yararlanmalıdır.

- Risk değerlendirmeleri, risk düzeyleri dinamik bir yapıya sahip olduğundan ve hukuki süreçler boyunca değiştiğinden **belirli aralıklarla** yürütülmelidir. Ev içi şiddete maruz kalanlar ile çalışan tüm profesyonellerin risk değerlendirmesine ilişkin **ortak bir kriter setinden** yararlanması hayati öneme sahiptir (Çok kurumlu yaklaşım).

İyi uygulama:

Belçika Adalet Bakanlığı ve Savcılar Kurulu, çiftlerde şiddet konusu ile ilgili ortak bir ceza politikası genelgesi hazırlamıştır⁶. Genelge, ev içi şiddet vakalarının tanımlanması ve kayıt altına alınması için polislerin ve savcılarının kullandığı sistemi standart hale getirmektedir. Genelge öte yandan kolluk teşkilatının ve yargı teşkilatının sorumluluklarının da altını çizmektedir ve her iki teşkilat için bir referans aracı görevi görmektedir.⁷

- KYŞ vakaları hukuk sistemi içerisinde özel bir yönetim ve ele alışı tekniği gerektirmektedir. Bazı ülkelerde yalnızca bu türdeki davalara bakan veya ev içi şiddetle ilgili koruma kararı duruşmalarını yürüten özel mahkemeler veya özel olarak atanmış birimler mevcuttur.

İyi uygulama:

2004 yılında İspanya, toplumsal cinsiyet temelli şiddet davalarında alınacak bütüncül koruma tedbirlerine ilişkin bir yasa kabul etmiştir (Organik Kanun 1/2004). Bundan sonra kabul edilen hukuk reformu, yasanın uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla olayın gerçekleştiği tarihten itibaren iki hafta içerisinde hükme bağlanacak özel ve hafif şiddet suçları için ivedi duruşmalar öngörülmesi gibi tedbirler öngörmüştür. Öte yandan özel KYŞ savcılığı ve özel mahkemeler oluşturulmuştur. Mahkemeler ceza ve hukuk yargılamasını birleştirmektedir; tüm koruma başvurularını incelerler (şiddete uğrayan kadın bu talebi polise, sulh ceza mahkemesine, savcılığa veya devletin kadın destek merkezlerine sunabilir) ve 72 saat içerisinde karar verirler. Özel mahkemelerde görevli yargıçların toplumsal cinsiyete dayalı şiddet hakkında eğitim alma yükümlülüğü bulunur. Yasa, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete yönelik, mahkemelerin işbirliği yaptığı mağdur destek büroları da dahil olmak üzere gerek hukuk sistemi içerisinde gerek hukuk sistemi dışında bütünlükçü ve çok disiplinli bir yaklaşım benimsemektedir.

⁶Ortak genelge Fransızca ve Flamanca dillerinde mevcuttur: <http://www.evaw-global-database.unwomen.org/>

⁷Avrupa Konseyi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu, 2015- Mevcut engellerin azaltılmasına ve kadınların adalete erişiminin kolaylaştırılmasına yönelik iyi uygulamalardan oluşan derleme (ss. 24-26).

- Hukuk profesyonelleri, **öncelikli dikkat gerektiren** KYŞ davalarını açıkça tanımlamak amacıyla, KYŞ davalarının mümkün olan en kısa sürede ve en hassas biçimde ele alınmasını sağlamak için ilgili davayı ayırt edici bir şekilde işaretlemek gibi adımlar atabilirler.

Görüşmelerin planlanması ve mahkeme düzeni

- Şiddete maruz kalan kadın için güvenli, özel ve rahat bir ortam seçilmelidir.
- Mahkeme salonları, yargılamanın tarafları için **ayrı bekleme alanları** olacak şekilde düzenlenmelidir.
- **Tesis içinde çocuk bakımı hizmeti** verilmelidir.
- Kadınlara, **hak savunucularının** veya destek sağlayan bir kişinin eşlik etmesine izin verilmelidir.

Şiddete maruz kalan kadınları hakları ve destek hizmetleri konusunda bilgilendirmek

- İstanbul Sözleşmesi, savcılarının ve yargıçların şiddete uğrayan kadınlara, hakları ve mevcut destek hizmetleri hakkında belirli **bilgiler** vermesini zorunlu kılmaktadır(Madde 56).
- Savcılar, şiddete maruz kalan kadınları, devletin ceza yargılamasında üstlendiği rol ve süreç boyunca şiddete uğrayana nasıl destek sağlanabileceği konusundabilgilendirmelidir.
- Toplumsal cinsiyete dayalı şiddete uğrayan kadınlar, uğradıkları zarar için tazminat alma, medeni hukuka tabi koruma başvurusunda bulunma, gerek ön duruşmada gerek esasa ilişkin duruşmalarda dinlenme ve tanıklık yapmama **haklarına dair** açıkça bilgilendirilmelidir.
- Bazı hukuk sistemlerinde yurttaşlar belirli kriterleri karşılamaları koşuluyla adli veya diğer türlerde **yardım** alma hakkına sahiptir. Bu yardımlara ilişkin bilgiler kadınlara, hukuk sistemine dahil oldukları anda sağlanmalıdır. Savcılar, kadınların bu bilgileri polisten edinmiş olabileceğini varsaymamalıdır ve ilk görüşmelerde şiddete uğrayan kadına erişmek isteyebileceği kaynaklar hakkında konuşmak için vakit ayırmalıdır.

İyi uygulama:

Pek çok ülkede, kadın hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ve adli yardım sunan taraflar, kadınlara hizmetleri hakkında bilgilendirici broşürler sunmak için yerel savcılık bürolarıyla ve mahkemelerle işbirliği yapmaktadır. Bu bilgiler yerel dilde ve ülkedeki kadınlar tarafından konuşulan diğer dillerde sağlanmalı ve görme engeli veya diğer tür engelleri bulunan kişilerin erişimine açık hale getirilmelidir (örneğin, Braille alfabesi ile).

- KYŞ davalarında yargıçlar, mağdurlara veya ailelerine yönelik tehlikelerin doğabileceği hallerde, şiddete maruz kalan kadınları, cezanın belirlenmesi sürecinin sonucu, hürriyeti kısıtlayan tedbirler ve bu tedbirlerdeki herhangi bir değişiklik (şiddet uyguladığı iddia edilen kişinin erken veya geçici tahliyesi veya firar gibi) hakkında bilgilendirmelidir.

Tanıklar ve Davacılar ile Etkileşim

Şiddete maruz kalan kadınlar

- KYŞ çoğunlukla özel alanda gerçekleşmektedir ve şiddete uğrayan kadın açısından çok önemli sonuçlar doğurmaktadır. Uygulayıcılar bu davaların, diğer şiddet davalarından nasıl ayrıldığı, KYŞ'in niteliği ve şiddete maruz kalan kadınlar, çocukları ve aileleri üzerindeki etkisi konusunda bir anlayış geliştirmelidir.
- Şiddete uğrayan kadına karşı **empati** geliştirmekten korkmayın ve ona, travmasını asgariye indirmek, yargılama süreçlerinde gecikmeler yaşamamak ve güvenliğinin sağlanması için çaba sarf edileceğini açıklayın.
- Şiddete uğrayan kadınların **güvenilirliğini**, tanıklık yaparken duygularını ne ölçüde ifade ettiğine dayanarak değerlendirmekten kaçının. Şiddete uğrayan kadınların soruşturma ve yargılama süreçleri boyunca bir dizi farklı tepki verebileceğini unutmayın.

Şiddet tanığı çocuklar

- Çocukların, istismar eden kişi tarafından doğrudan fiziksel zarara uğramamaları halinde mağdur edilmediklerini veya gelecekte şiddet tehlikesi altında olmadıklarını varsaymayın. Bu tür davalar hukuk sistemi önüne geldiğinde tehlike düzeyi artar ve failer **şiddeti yoğunlaştırabilir** ya da istismarı çocuklara yöneltebilir.
- Şiddet risklerini **çocuğun üstün yararını** ve tarafların ebeveynlikten ileri gelen hakları uyarınca dikkatli bir biçimde tartın.

Kadınlar ve çoklu ayrımcılık

- Yargıçların ve savcıların çoklu/kesişimsel ayrımcılığa maruz kalmış gruplar içerisindeki kadınlarla etkileşimlerine özel bir dikkat gösterin; çünkü tüm kadınların deneyimleri aynı değildir. Örneğin etnik köken, sosyoekonomik statü (bekar anne statüsü de dahil olmak üzere), uzak veya kırsal bölgede yaşamak, cinsel yönelim, engellilik, mülteci, sığınmacı veya ülke içinde yerinden edilmiş kişi statüsü ve yaş gibi etkenlerin tümü kadınların deneyimlerini etkilemektedir ve onları özellikle dezavantajlı bir konuma sokabilmektedir.
- **Azınlık statüsündeki** kadınlar adalete erişirken destek hizmetlerinden, hukuki yardımdan, kolluk birimlerinden ve mahkemelerden fiziksel veya coğrafi olarak yalıtılmış olmak, kültürel engeller ve dil engelleri, 'açığa çıkma' korkusu ve doğacak hukuki sonuçlardan korkma (örneğin göçmen statüsündeki kadınlar için bu, sınır dışı edilme; lezbiyen, biseksüel ve transseksüel kadınlar için 'ifşa edilme' ve muhtemel ayrımcılık ve misilleme korkusu anlamına gelebilir) gibi faktörler sebebiyle genellikle ek güçlüklerle karşılaşmaktadır.
- Özel gruplar ve azınlık grupları içerisindeki kadınlar hakkında (örneğin "ev içi şiddet Roman kültürünün bir parçasıdır gibi"), özellikle de bu mitler toplumsal cinsiyet temelli şiddete gerekçe bulma amacını taşıyorsa, kalıp yargılara dayanmaktan veya bu **kalıp yargıları** sürdürmekten kaçınin. Bu, özellikle kadın sünneti gibi zararlı pratikler açısından önem taşımaktadır.
- Azınlık grupları içerisindeki kadınların, kültürel arka planları gibi özel koşullarını anlamak, kültüre veya geleneğe dayalı insan hakkı ihlallerini mazur göstermemelidir.

Hukuki süreçlerde toplumsal cinsiyet önyargısı

Kadınların hukuki süreçler boyunca toplumsal cinsiyet önyargısına ve eşitsizliklere maruz kalması alışılmadık bir durum değildir. Bu yanlılık çoğunlukla bilinçsizce sürdürülen ortak kalıp yargıların bir sonucudur. Aşağıda bir hukuki sürecin taraflarına nasıl hitap edildiğinden yargılamanın ele alınışına ve gerekçelendirmeye kadar muhtemel önyargı örnekleri verilmiştir:

- Dilin özensizce ve uygunsuzca kullanımı (örneğin kadınlara 'kız', erkeklere 'erkek' olarak hitap etmek veya kadınlar için 'canım', 'sevgili ...', 'genç hanım' gibi sıfatlar kullanmak ve Türkçe'ye İngilizce'den giren ombudsman/chairman gibi cinsiyetçi ifadelerin kullanımı)
- Kadının, erkeğin belirli bir durumda nasıl hareket edeceğine veya ne hissedeceğine göre değerlendirilmesi
- Kadının, 'normal' bir kadının nasıl davranması gerektiğine göre değerlendirilmesi.

- Ev içi şiddet veya cinsel saldırı bağlamındaki şiddet döngüsü ve şiddete maruz kalan kadın üzerindeki etkisi gibi, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda anlayışeksikliği.
- Ev işlerinin ve çocuk bakımının değeri konusunda anlayış eksikliği.
- Gelir düzeyi, ev işleri ve çocuk bakımı gibi konularda erkekler ve kadınlar arasındaki istatistiksel farklılıkların uygun bir biçimde dikkate alınmaması.

Uzmanların Rolü ve Amici Curiae

- Uzmanlık bilgisine sahip bilirkişiler, istismara uğramış kadın tarafından deneyimlenen tecavüz travması sendromu, travma sonrası stres bozukluğu, şiddet döngüsü gibi karmaşık fenomenlerin ve çocuğun üstün yararının anlaşılması için mahkemeye yardımcı olabilir.
- Bilirkişi tanıklıkları, 'tipik' bir tecavüze maruz kalmış kadının nasıl davranması gerektiğine dair mitler gibi toplumsal cinsiyete dayalı yaygın kalıp yargıların ortadan kaldırılmasında da etkili olabilir.
- Yargıçlar, tanıklıkların kapsamı konusunda dikkatli olmalıdır ve uzmanı, yalnızca yetkin olduğu alanlarla sınırlamalıdır. Yargıçlar öte yandan uzmanın, önyargı sergilememesini ve toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargıları güçlendirmemesini ve tanıklığın, kadının menfaatini veya endişelerini yansıtmamasını sağlamalıdır. Bazı yargı yetkilerinde yargıç bunu sağlamak üzere ayrı bir uzman atamaya karar verebilir.
- Amicus curiae (mahkemenin dostu) bilirkişi tanıklığından farklıdır ve genellikle belirli bir konuda hukukun veya içtihatların açıklanması amacıyla (olgusal veya bilimsel bilgiler de sunabilirler) başvurulurlar. Amicus curiae raporları yargılamanın tarafı olmayan kişiler veya kuruluşlar tarafından sunulur ancak davayla ilgili yorumları da içerir. Amicus curiae raporları mahkemeye yardımcı olur ancak davanın esasına ilişkin yorumda bulunmaz.

Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (AUÇ)

AUÇ tam ölçekli bir mahkeme sürecinin yerini alan arabuluculuk, uzlaşma ve müzakere süreçleri gibi çok çeşitli mekanizmalara atıfta bulunabilir. AUÇ süreçleri isteğe bağlı veya zorunlu olabilir ve bağlayıcı veya bağlayıcı olmayan kararlar ile sonuçlanırlar. AUÇ bazı durumlarda yararlı görülebilse de, toplumsal cinsiyet uzmanları, kadınların adalete erişimi konusunda AUÇ'ne başvurulmasında ihtiyatlı davranılması gerektiğinin altını çizmektedir. İstanbul Sözleşmesi de, sözleşme kapsamında ele alınan kadına yönelik şiddetin türleri ile ilgili hüküm kurulması ve cezanın belirlenmesi süreçlerinde uzlaşma ve arabuluculuk gibi zorunlu alternatif uyuşmazlık çözümü yöntemlerini açıkça yasaklamaktadır (Madde 48).

Ev içi şiddet davalarına uygulanan AUÇ, şiddet uyguladığı iddia edilen kişinin ve şiddete uğrayan kadının şiddet konusunda eşit derecede kusurlu olduğu ve her iki tarafın da meseleyi çözmek için ılımlı davranışlar sergilemesi gerektiği yanlıgısına dayanmaktadır. Bu yaklaşım suçun ağırlığını yok saymaktadır ve daha geniş anlamda hukukun üstünlüğü ve kadının kanun önünde eşitliği ilkelerine aykırıdır çünkü KYŞ gibi ağır suçları, ana akım adalet sisteminin alanından çıkarmaktadır.

Arabuluculuk; mal paylaşımı, çocuğun velayeti veya çocuğun ziyareti gibi uyuşmazlıklar çerçevesinde çoğunlukla aile hukuku ve boşanma davalarına uygulanmaktadır. Mahkemeler, herhangi bir aile uyuşmazlığı arabuluculuğa gitmeden önce, ev içi şiddet geçmişinin bulunup bulunmadığını tespit edecek izleme prosedürleri geliştirmelidir. Mahkeme personeli ve arabulucular bu izleme testlerini nasıl yürütecekleri ve gizliliği nasıl sağlayacakları konusunda eğitimler almalıdır.

⁸Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddette Kadınların Adalete Erişimi: Uygulayıcı Rehberi, No. 12, Uluslararası Hukukçular Komisyonu, s. 138.

Kaynakça

Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Yönelik Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) ve Kadına Yönelik ve Ev İçi Şiddete Karşı Mücadelede Uzmanlar Grubu

<http://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/home>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Basın Servisi, toplumsal cinsiyet eşitliği, ev içi şiddet, kadına yönelik şiddet, üreme hakları, insan ticareti, çalışma hakları ve diğer konular hakkında Mahkemenin içtihadına dair tematik bilgi notları: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets>

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları – Avrupa Konseyi standartları (2016): <https://edoc.coe.int/en/gender-equality/6930-gender-equality-and-women-s-rights-council-of-europe-standards>

Kadınların Adalete Eşit Erişimi hakkında Fizibilite Çalışması (2013): <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680597b1e>

Üye Devletlerin mevcut engellerin en aza indirgenmesi ve kadınların adalete erişiminin kolaylaştırılmasına yönelik iyi uygulamaları derlemesi: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680597b12>

Beş Doğu Ortaklığı ülkesinde kadınların adalete erişimine yönelik engeller, hukuk yolları ve iyi uygulamalar hakkında ulusal çalışmalar (2016): <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806b0f41>

Şiddet Mağduru Kadınlar ve Kız Çocukları için Ana Hizmetler Paketi/ Modül 3: Adalet ve Temel Kolluk Hizmetleri (BM Kadın, UNFPA, WHO, UNDP ve UNODC, 2015) <http://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/12/essential-services-package-for-women-and-girls-subject-to-violence>

İstanbul Sözleşmesi Rehberi, Avrupa Konseyi: <http://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/publications>

Kadına Yönelik Şiddetle ve Ev İçi Şiddetle Mücadelede Kolluk Teşkilatının ve Adalet Görevlilerinin Etkinliğinin Geliştirilmesi: Eğiticilerin Eğitimi El Kitabı (Avrupa Konseyi, 2016) <https://rm.coe.int/16806acdf>

Ev İçi Şiddeti Önleme ve Ev İçi Şiddetle Mücadele: Kolluk teşkilatı ve adalet görevlilerinin eğitimi için bir eğitim kaynağı (Avrupa Konseyi, 2016) <https://rm.coe.int/16805970c1>

Kadına ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddet Karşısında Etkili Kovuşturma Cevapları hakkında El Kitabı (UNODC, UN Women, 2014) http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/14-02565_Ebook_new.pdf

Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Mevzuat hakkında El Kitabı (BM Kadın, 2012) <http://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/v-handbook.htm>

Kadına Yönelik Cinsel Şiddet: Toplumsal Cinsiyete Dayalı Zararlı Kalıp Yargıların Ortadan Kaldırılması ve Hukukta ve Uygulamada Varsayımlar (Uluslararası Hukukçular Komisyonu, 2015) <https://www.icj.org/icj-addresses-harmful-gender-stereotypes-and-assumptions/>

Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddette Kadınların Adalete Erişimi: Uygulayıcı Rehber (Uluslararası Hukukçular Komisyonu, 2015) <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2016/03/Universal-Womens-access-to-justice-Publications-Practitioners-Guide-Series-2016-ENG.pdf>

Lilla Farkas, How to Present a Discrimination Claim: Handbook on seeking remedies under the EU Non-discrimination Directives, (Ayrımcılık iddiasında bulunmak: AB Ayrımcılık Yasağı Direktifleri uyarınca hukuk yoluna başvurmak) (Avrupa Komisyonu, 2011)

Gopalan, Kravetz ve Menon, "Proving Crimes of Sexual Violence" (Cinsel Şiddet Suçlarını İspatlamak) içinde Serge Brammertz ve Michelle Jarvis (ed), Prosecuting Conflict-Related Sexual Violence at the ICTY (Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinde çatışmalarla bağlantılı cinsel şiddet suçlarının kovuşturulması) (OUP, 2016),

Marianne Hester ve Sarah-Jane Lilley, Domestic and Sexual Violence Perpetrator Programmes: Article 16 of the Istanbul Convention, (Ev içi şiddet ve cinsel şiddet faillerine yönelik programlar: İstanbul Sözleşmesi'nin 16. maddesi) (Avrupa Konseyi, 2014)

Ashley E. Lowe ve Nina Dodge Abrams, Should We Mediate in Cases Involving Domestic Violence? (Ev İçi Şiddet İçeren Davalarda Arabuluculuk Yoluna Gitmeli miyiz?) Oakland County Bar Association, Kasım (2011)

Judicial College, Equal Treatment Bench Book (Eşit Muamele İçtihat Kitabı) Londra (2013)

Department of the Attorney General Western Australia, Equality Before the Law Bench Book. Section 7-Women. First edition. Perth (2009) (Batı Avustralya Savcılığı, Kanun Önünde Eşitlik İçtihat Kitabı. 7. Kısım – Kadın. İlk Baskı).

Laura Van den Eynde, An Empirical Look at the Amicus Curiae Process of Human Rights NGOs before the European Court of Human Rights. (İnsan hakları alanında faaliyet gösteren hükümet dışı kuruluşların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Önündeki Amicus Curiae Uygulamalarına Ampirik bir Bakış) Netherlands Quarterly of Human Rights. Cilt: 31/3. s. 274. (2013)

Avrupa Konseyi 2014-2017 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi, Stratejik Hedef 3: Kadınların Adalete Eşit Erişiminin Sağlanması
(Council of Europe Gender Equality Strategy 2014–2017, Strategic Objective 3: Guaranteeing Equal Access of Women to Justice)

Avrupa Konseyi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu, Mevcut engellerin azaltılmasına ve kadınların adalete erişiminin kolaylaştırılmasına yönelik iyi uygulamalardan oluşan derleme (2015)
(Council of Europe Gender Equality Commission, Compilation of good practices to reduce existing obstacles and facilitate women's access to justice (2015))

Carmen de la Fuente Mendez, Special Courts and Special Prosecutor's Offices Examining Cases of Violence Against Women in Spain- Ten Years of Experience: Barriers, Remedies and Good Practices for Women's Access to Justice, presentation at the regional conference Strengthening judicial Capacity to Improve Women's Access to Justice, 24–25 October, Chisinau, Republic of Moldova (2016)

(İspanya'da Kadına Yönelik Şiddet Davalarını İnceleyen Özel Mahkemeler ve Özel Savcılıklar - On Yıllık Tecrübe: Kadınların Adalete Erişimine Yönelik Engeller, Çözümler ve İyi Uygulamalar, Kadınların Adalete Erişimini Geliştirmek için Yargı Kapasitesinin Güçlendirilmesi Bölge Konferansı Sunumu, 24-25 Ekim, Kişinev, Moldova Cumhuriyeti (2016))

Bu çeviri Avrupa Birliği ile Avrupa Konseyi Ortak Projesinin fonları kullanılarak hazırlanmıştır. Burada ifade edilen görüşler hiçbir şekilde Avrupa Birliğinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Avrupa Birliği üye ülkeleri bilgi, kaynak ve geleceklelerini birleştirmeye karar vermiştir. Bu ülkeler, birlikte, kültürel çeşitlilik, hoşgörü ve bireysel özgürlükleri korurken, istikrar, demokrasi ve sürdürülebilir kalkınma bölgesi oluşturmuşlardır. Avrupa Birliği, bu kazanımları ve değerlerini sınırları ötesindeki ülkeler ve insanlarla da paylaşmaya kararlıdır.

www.europa.eu

Avrupa Konseyi Avrupa kıtasının önde gelen insan hakları kuruluşudur. Kuruluş, Avrupa Birliği'ne üye tüm ülkeler dahil olmak üzere 46 üye ülkeden oluşmaktadır. Tüm Avrupa Konseyi üyeleri insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü korumaya yönelik Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşmenin üye ülkelerdeki uygulamasını denetler.

www.coe.int

Bu proje Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından finanse edilmektedir

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Bu proje Avrupa Konseyi tarafından yürütülmektedir